

“ODISSEYA” DOSTONIDA OBRAZLAR TIZIMI.

Ismoilova Umidaxon Soyibjon qizi

FarDu, filologiya fakulteti

o'zbek tili yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Odisseya dostoni hamda Alpomish o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar qiyosiy tahlil qilinadi. Asosan bosh qahramonlarning uzoq safardan so'ng vataniga qaytish motivi hamda ularning turli sinov va qiyinchiliklardan o'tish masalalari yoritib beriladi.

Annotation: This article will provide a comparative analysis of the similarities and differences between the Odyssey and the Alpomish. It will mainly focus on the main characters' motives for returning to their homeland after a long journey and their overcoming various trials and difficulties.

Аннотация: В данной статье будет представлен сравнительный анализ сходств и различий между «Одиссеей» и «Альпомишской историей». Основное внимание будет уделено мотивам главных героев, побудившим их вернуться на родину после долгого путешествия, а также тому, как они преодолевают различные испытания и трудности.

Kalit so'zlar: Odisseya obrazlar tizimi, o'n yil davom etgan Troya, qahramonning sinovlari.

Odisseya-(lotincha:yuliss)-Qadimgi Yunoniston polisi Itakaning afsonaviy podshohi hisoblanib Gomerning Oddisseya dostoni bo'lib mazkur shaxsga xususan uning Troya urushidan Yunonistonga qaytish chog'idagi sarguzashtlariga bag'ishlanadi. Muallifligi Gomerga nisbat beriladi. Miloddan avvalgi taxminan 9— 8-asrlarda paydo bo'lgan „Iliada“ dostonidan keyin yaratilgan. Gekzometr (musaddas o'lchovi)da yozilgan (12100 misra).

Odissey — Itaka podshosi, aql-zakovat, ephilik va strategik fikrlash timsoli. U kuchdan ko'ra aql bilan g'alaba qozonadigan qahramon sifatida tasvirlanadi. Uning asosiy vazifasi — Troya urushidan so'ng vatanga qaytish va o'z oilasini tiklash. Odissey obrazi insonning sinovlar orqali yetilishi va ma'naviy pishib borishini ifodalaydi. Penelopa — Odisseyning rafiqasi, sadoqat va sabr timsoli. U erini uzoq yillar kutib, unga sodiq qoladi. Uning obrazi ayollarga xos matonat, vafodorlik va aql-idrokni ifodalaydi. Penelopaga uylanmoqchi bo'lgan sovchilar — ochko'zlik, sabrsizlik va axloqiy zaiflik timsoli. Ular jamiyatdagi salbiy qatlamni ifodalaydi va Odisseyning qaytishi bilan jazolanadi. Telemax — Odisseyning o'g'li. U otasining yo'qligida ulg'ayadi va asta-sekin mustaqil, jasur yigitga aylanadi. Telemax obrazi — avlodlar davomiyligi va o'sib borayotgan shaxs timsolidir.[1]

Odisseya negizida dunyoga mashhur shunday folklor syujeti yotadi: uzoq darbadarlikdan so'ng sadoqatli rafiqasi Penelopa oldiga tanib bo'lmaydigan holda eri – Odissey qaytib keladi. Odissey obrazida qahramonlik sifatlaridan ko'ra uning aql-zakovati, epchilligi, tadbirkorligi ustun turadi. Odisseyada maishiy kartinalar va ertak unsurlari „Iliada“dagiga qaraganda ko'proq. Doston qadim zamonlardayoq yunon xalqining muqaddas va mo'tabar kitobiga aylangan. Doston ko'p tillarga tarjima qilingan. Ayrim parchalari o'zbek tilida Mirtemir tarjimasida nashr etilgan. Odisseya yunon qahramoni va Itaka qiroli Odisseyning o'n yil davom etgan Troya urushidan so'ng vataniga qaytish sayohati haqida hikoya qiladi. Troyadan Itakagacha bo'lgan yo'li yana o'n yil davom etadi. Bu vaqt mobaynida u ko'plab xavf-xatarlarga duch keladi va barcha hamrohlari halok bo'ladi. Odisseyning uzoq vaqt yo'qligi sababli, uni vafot etgan deb o'ylashadi. Shu sababli, Odisseyning xotini Penelopa va o'g'li Telemax Penelopa bilan turmush qurish uchun raqobatlashayotgan bir to'da bebosh kuyovlikka nomzodlar bilan kurashishga majbur bo'ladi.

Odisseya dastlab miloddan avvalgi VIII yoki VII asrlarda yunonchada yozib olingan va miloddan avvalgi VI asr o'rtalariga kelib yunon adabiyoti na'munasiga aylangan. Qadimda Gomerning muallifligi haqiqat deb qabul qilingan, biroq zamonaviy ilm-fan „Iliada“ va „Odisseya“ uzoq og'zaki an'analarning bir qismi sifatida alohida yaratilgan degan taxminlarni ilgari suradi. Keng tarqalgan savodsizlikni hisobga olgan holda, doston tinglovchilar uchun aoidos yoki rapsod tomonidan ijro etilgan. Dostonning asosiy mavzulari vatanga qaytish sargardonlik, mehmondo'stlik qahramonlarni sinovdan o'tkazish va turli bashoratlarni o'z ichiga oladi. Olimlar hamon asardagi ayollar va qullar kabi ba'zi guruhlarning hikoyadagi ahamiyatini o'rganmoqdalar, chunki bu guruhlar Odisseyada qadimgi adabiyotning boshqa asarlariga nisbatan muhimroq rol o'ynagan. Bu e'tibor, ayniqsa, Troya urushi davrida askarlar va podshohlarning jasoratlariga qaratilgan Iliada bilan taqqoslaganda anchagina e'tiborga molikdir. „Odisseya“ G'arb adabiyotining eng muhim asarlaridan biri sanaladi. „Odisseya“ning ingliz tiliga ilk tarjimasini XVI asrda amalga oshirilgan.[2]

Turli ommaviy axborot vositalari orqali uning davrga moslashtirilgan va qayta yaratilgan talqinlari ishlab chiqarishda davom etmoqda. 2018-yilda dunyo bo'ylab mutaxassislar orasida adabiyotdagi eng davomli hikoyani aniqlash maqsadida so'rovnoma o'tkazganida, „Odisseya“ ro'yxatning yuqori pog'onasidan joy olgan. „Odisseya“ 24 kitobdan iborat. Ba'zi olimlar bu bo'linishni yunon alifbosining 24 ta harfiga bog'liq deya hisoblashgan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar bu aloqani oldingi olimlar tomonidan yaratilgan tarixiy asosga ega bo'lmagan uydirma deya baholagan. Alohida kitoblarga ajratish, ehtimol, asar yozilgandan ancha keyin amalga oshirilgan bo'lishi mumkin, ammo bugungi kunda bu holat zamonaviy tuzilishning bir qismi sifatida qabul qilinadi. Qadimgi Yunonistonda ba'zi kitoblarga alohida nomlar berilgan. Telemaxning nuqtai nazariga qaratilgan 1–4-kitoblar „Telemaxiya“ deb ataladi.

Ayrim olimlar bular dostonga keyinchalik qo'shilgan deb hisoblasa, boshqalari esa keyingi qismlar ularsiz ma'nosiz bo'lib qolishini ta'kidlaydi. Odissey o'z sarguzashtlari

haqida hikoya qilgan 9–12-kitoblar „Apologos“ yoki „Apologoi“ deb nomlanadi. 22-kitob „Mnesterofoniya“ (qadimgi yunoncha: Mnesteres – kuyovlikka nomzodlar - qadimgi yunoncha: phónos – qirg‘in) nomi bilan mashhur. 22-kitob odatda yunon epik siklining yakuni deya hisoblanadi, ammo „Telegoniya“ deb ataluvchi yo‘qolgan keyingi kitobning parchalari saqlanib qolgan. Odissey va Alpomish dostonlarida bosh qahramonning uzoq safardan so‘ng vataniga qaytish motivi markaziy o‘rin egallaydi.

“Alpomish” dostonida esa Alpomish ham uzoq ayriliqdan so‘ng o‘z yurti va oilasiga qaytadi. Alpomish — o‘zbek xalq dostoni qahramoni, kuch-qudrat, jasorat va vatanparvarlik ramzi. U nafaqat jismoniy jihatdan kuchli, balki ruhiy jihatdan ham bardoshli. Uning asosiy vazifasi — yurtiga, oilasiga qaytish va adolatni tiklash. Barchinoy — Alpomishning suyuqlisi, sadoqat va go‘zallik timsoli. U ham Penelopa kabi sevgan insoniga sodiq qoladi. Uning obrazi muhabbat va sabrni ifodalaydi. U asirlik, dushmanlar zulmi va sinovlarni boshdan kechiradi. Har ikkala doston uchun umumiy jihat shundaki, qahramonning vataniga qaytishi nafaqat jismoniy yo‘l, balki ma‘naviy sinovlar orqali yetilgan g‘alaba hisoblanadi. Bu motiv orqali vatan sog‘inchi, sadoqat va sabr g‘oyalari yoritiladi. Odissey va Alpomish dostonlarida bosh qahramonning uzoq safardan so‘ng vataniga qaytishi asosiy va yetakchi g‘oya sifatida namoyon bo‘ladi. Bu motiv har ikki asarning syujetini birlashtiruvchi markaziy chiziq hisoblanadi.[3]

“Odissey” dostonida Odissey Troya urushi tugaganidan so‘ng o‘z vatani Itakaga qaytish yo‘lida o‘n yil davomida sarson bo‘ladi. U yo‘lda turli sinovlarga duch keladi: dengizdagi bo‘ronlar, sehrlil orollar, g‘ayritabiiy mavjudotlar va xudolarning aralashuvi uning yo‘lini yanada murakkablashtiradi. Odissey dostonida xudolar inson taqdiriga ta‘sir qiluvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Ular ba‘zida yordam beradi, ba‘zida to‘sqinlik qiladi. Bu obraz qadimgi yunon dunyoqarashini aks ettiradi. Shunga qaramay, Odissey o‘z aql-zakovati, sabr-toqati va qat‘iyati yordamida barcha to‘siqlarni yengib o‘tadi. Uning asosiy maqsadi — oilasiga, xususan sodiq rafiqasi Penelopa va o‘g‘li Telemax huzuriga qaytishdir. “Alpomish” dostonida ham xuddi shunday vatan va yaqinlarga qaytish g‘oyasi ustuvor. Alpomish uzoq muddat dushman qo‘lida asir bo‘lib qoladi, og‘ir sinovlarni boshdan kechiradi. U nafaqat jismoniy azob-uqubatlarga, balki ruhiy sinovlarga ham bardosh beradi. Ammo uning qalbida vatan sog‘inchi va oilaga bo‘lgan muhabbat hech qachon so‘nmaydi. Aynan shu ichki kuch unga ozodlikka chiqib, yurtiga qaytish imkonini beradi.

Har ikki dostonni qiyoslaganda, qahramonlarning qaytish yo‘li oddiy safar emasligi ko‘rinadi. Bu — mashaqqatli, uzoq va sinovlarga boy yo‘ldir. Qahramonlar bu yo‘lda nafaqat tashqi dushmanlar bilan, balki ichki qo‘rquv va shubhalar bilan ham kurashadilar. Shu jihatdan, ularning vatanga qaytishi jismoniy g‘alabadan tashqari ma‘naviy yetuklik ramzi hamdir. Bundan tashqari, har ikki asarda vatan timsoli muqaddas qadriyat sifatida tasvirlanadi. Odissey uchun Itaka qanday aziz bo‘lsa, Alpomish uchun o‘z yurti ham shunchalik qadrlil. Ular uchun boylik, shon-shuhrat yoki qulay hayot emas, balki o‘z yurti va oilasi eng oliy maqsad hisoblanadi.

Shuningdek, "Odisseya" da qadimgi yunon mifologiyasi va ilohiy kuchlar muhim rol o'ynasa, "Alpomish" da real hayotga yaqin voqealar, milliy urf-odatlar va xalqona ruh ustunlik qiladi. Bu farqlar har bir xalqning dunyoqarashi va madaniyati bilan bog'liqdir. Har ikki dostonning markazida vatan va oilaga bo'lgan cheksiz muhabbat turadi. Odisseya va Alpomish dostonlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, turli xalqlar adabiyotiga mansub bo'lishiga qaramay, ular o'z mazmun-mohiyati jihatidan bir-biriga juda yaqin.

Xulosa qilib aytganda, bu ikki doston turli madaniyat va davr mahsuli bo'lsa-da, insoniy fazilatlar — sadoqat, matonat, fidoyilik va vatanga muhabbat kabi umumiy g'oyalar bilan o'zaro mushtarakdir. Shu jihatdan ular jahon va milliy adabiyotning bebaho namunalaridan hisoblanadi.

Shuningdek, dostonidagi ilohiy obrazlar (Afina, Poseydon va boshqalar) inson hayotiga ta'sir etuvchi kuchlar sifatida tasvirlanib, qahramonlar taqdirining murakkabligini ochib beradi. Salbiy obrazlar (masalan, kuyovlar, ayrim maxluqlar) esa yovuzlik, ochko'zlik va tartibsizlik ramzi sifatida xizmat qiladi. Umuman olganda, "Odisseya" dagi obrazlar tizimi yaxshilik va yomonlik, aql va kuch, sadoqat va xiyonat o'rtasidagi kurashni yoritib, insoniy fazilatlarning ustunligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Homer "Odisseya" Toshkent-2024.
2. Fayzulla Boynazarov jahon adabiyoti Toshkent-2006.
3. "Alpomish"-o'zbek xalq qahramonlik eposi Toshkent-1993.
4. Arxiv.uz elektron kutubxonasi materiallari.

